

Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

Ny följd. Årgång 2

1 9 2 1

UPPSALA 1922

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

J. A. HAZELIUS OCH ALMQUISTS BONDELIVS- PLANER

AV

VERNER SÖDERBERG

J. A. Hazelius intog åren 1819—25 främsta platsen i Love Almquists beundrande lärjungakrets. Han stod mästaren närmast och förmedlade i många fall förbindelsen mellan honom och de yngre lärjungarna; Almquists brevväxling med J. A. Hazelius var även, åtminstone från hösten 1819, intimare och förtroiligare än med någon av de andra adepterna. Med sina planer på ett "idealiserat bondeliv" gjorde Almquist den yngre vännen förtrogen redan sommaren 1820, och sedan återkommer detta "Idyllion" ständigt i deras brev. De första förberedande åtgärderna för planens förverkligande vidtogs de gemensamt, och när Almquist hösten 1823 beslutade sig för Värmlandsprojektet, så skedde det på gemensamt förslag av J. A. Hazelius och Jonas Wærn samt med den förstnämndes deltagande i experimentet som självklar förutsättning. Almquists Värmlandstid väntar ännu på en ingående vetenskaplig undersökning; här nedan skola endast, med ledning av de i Nordiska museets arkiv förvarade Hazelius-Almquistska papperen, några notiser lämnas om den rätt betydelsefulla roll J. A. Hazelius spelade vid bondelivsplanernas utformning och förverkligande.

Janne Hazelius hade i februari 1818 kommit i närmare förbindelse med Almquist genom förmedling av sin dittills förtrog-naste skötevän, bataljonspredikanten Anders Berg. De träffades i

det av Almquist, M. Sturtzenbecker, Berg och A. J. Cnattingius sent på året 1817 stiftade *Manna Samfund*,¹ vars förste invalde medlem just J. A. Hazelius blev. I ett under utarbetning varande arbete om J. A. Hazelius hoppas jag få tillfälle att bl. a. närmare uppvisa, hurusom detta Manna Samfund för den Almquistiska kretsens inre utveckling — och därmed indirekt för Almquists författarskap — haft ojämförligt mycket större betydelse än det i vår litteraturhistoria över hövan framskjutna *Manhemsförbundet*. I själva verket var Manhemsförbundets verksamhet föga mer än ett på sitt sätt banbrytande pedagogiskt experiment och, som Almquist skrev vid "Handlingarnas" utgivande, därutöver ett "värdigt umgängesnöje för en försigkommen ungdom". Almquists insats däri, sedan förbundet 1816 förkastat hans första plan till dess "organismus", var knappast den tongivande, medan han däremot i Manna Samfund hela tiden var själen och medelpunkten, aldrig uteblivande från något sammanträde och stadigt påverkande de yngre medlemmarna på det mest djupgående sätt. Det var under de intima religiösa uppbyggelsesamtalen i Manna Samfund som han framställde sina idéer och befäste sitt inflytande över lärjungarna, och Manhemsförbundet hade från 1819 snarast för honom betydelsen av en rekryteringsplats, där i samverkan med J. A. Hazelius den intimare lärjungakretsen uttogs. Därom skrev Janne Hazelius mot slutet av 1819 i "*Mitt Hjertas Dagbok*":

Almqvist och jag samlade omkring oss några ynglingar, mina Bröder Gustaf och Carl, Öfverberg, Klintberg, Olde, Branting, Wærn — hvilka vi gjorde oss en pligt att andligen stimulera. De voro synnerl. mottagliga. Anda hade de förut alla. Wi sökte rikta dem. Samlades stundom och uprymde hvarandra. Ungdom! hvad du är skön —

¹ Se om detta sällskap M. LAMM, *Studier i Almquists ungdomsdiktning, Samlaren* 1915, sid. 54—57. Tidigast finnes det i tryck omnämnt i några notiser av V. SÖDERBERG i *Nordisk Familjebok* 2:a uppl. (artikeln *Manna samfund*; bd XVII, sp. 790, 1912). — Den i min artikel *Manhemsförbundet* (a. a. XVII, sp. 767—68) efter Fredlund återgivna uppgiften, att J. O. Wallin skulle ha en tid 1818 fungerat som Manhemsförbundets ordförande, är oriktig; Manhemsförbundets Wallin var, som dess handlingar i Nordiska museets arkiv visa, pastorsadjunkten i Adolf Fredriks församling i Stockholm Nathan Wallin.

Här är nästan hela den inre Almquistiska kretsen uppräknad, och med undantag av L. G. Branting införlivades småningom alla de här nämnda med Manna Samfund. Olde har i ett brev av 1880 till Artur Hazelius träffande angivit skillnaden mellan de bägge förbunden, då han där framhåller, att Manhemsförbundet stiftades av *Dahlgren* och åsyftade en skara lärjungars "sedliga utveckling till ädle och kraftfulle män i nordisk anda", Manna Samfund åter var en skapelse av *Almquist* och åsyftade att hos sina medlemmar "utbilda, stärka och till klarhet bringa det religiösa medvetandet". Redan sommaren 1820 framhöll Hazelius i brev till Almquist (^{2⁸/8}) motsatsen mellan de ledande i Manhemsförbundet och den Almquistiska kretsen: "Dumt att så få av dem tillhöra oss, rättare väl att så är".

Att likväl Manhemsförbundet kommit att i litteraturhistorien så intimt associeras med Almquist, beror naturligtvis därpå, att hans första tryckta bekännelseskraft fick formen av en omarbetning av hans 1816 förkastade förslag till förbundets omorganisation och att såväl han själv som hans lärjungar voro Manhemsbröder. I denna skrift, den hösten 1820 slutredigerade *Handlingar till upplysning i Manhemsförbundets historia*, var som bekant en not (sid. 99) tillagd om att det högsta levnadssättet skulle kunna sägas vara "att blott leva som idealiserad bonde". Någon specifik Manhemsförbundsidé var detta knappast, men väl den första offentliga antydning Almquist gav om tankar och planer, som han hyst och i brev med J. A. Hazelius diskuterat sedan föregående sommar. Hazelius nämner i brev av ²⁰/7 1820, således innan den unge studeranden Klintbergs tillfälliga sinnesrubning var känd för vännerna, denna "idylliska plan" som något dem emellan välbekant och fäster i ett postskriptum Almquists uppmärksamhet på en annons om ett halvannan mil från Stockholm beläget torp, vilket utbjödes på arrende och varom Almquist borde inhämta närmare upplysningar. Klintbergs sorgliga öde lär väl sedan, liksom det framkallade utgivandet av Manhemsboken som en akt av självförsvar, ha stadgat Almquists beslut att förverkliga bondelivsplanen. Innerst framgick den emel-

lertid, såsom Lamm framhållit,¹ ur en inre kris hos Almquist, "genom vilken han själv ansåg sig ha övervunnit sin romantiska överspändhet och fattat fast fot på verklighetens mark".

I J. A. Hazelius kunde Almquist påräkna en boren entusiast för lantlivet. Redan i brev till Berg hösten 1819 hade Hazelius (¹⁴/₉) sjungit "det idylliska livets" lov och utmålat för sig en framtid, då han t. ex. vore "arrendator på någon herrgård" och Berg pastor i församlingen. I hans då ännu ej så förtroliga korrespondens med Almquist förekommo det året ej några dylika framtidsmålningar. Men från nyåret 1820 blev förtroligheten mellan dem större, och under de gemensamma samtalen — inom och utom Manna Samfund — med Almquists nyvunna lärjungar ("våra ynglingar", "Manhemsbarnen") började lantlivsidyllen allt tydligare framträda såsom formen för det liv i oskuld och salighet Almquist predikade för de trogna, vilka nu ägnade honom en nästan religiös dyrkan (Gustaf Hazelius t. ex. kallar honom i ett brev till Öfverberg "den helige Guds Mannen, Vår allas Profet"). "När skola vi", frågar Janne Hazelius i ett brev till Wærn sommaren 1820, "få vända städerna alldeles ryggen? Cain var den förste, som byggde stad. Jag tycker mig själv vara mera Abel på landet och mera Cainitisk i staden". Och i det brev till Almquist (²¹/₇ 1820), vari han just berör planen på ett gemensamt torparrende, säger han sig, där han gick som informator ute hos greve Ruuth på Riddersvik, leka med den "likasom en instängd ekorre på ett kringlöpande hjul" och ej förmå skilja tanken på detta "Idyllion" från "Qvinno-känslan". Och känslorna strömma över, när han tackar Almquist som idéns upphovsman:

O, hvad du gjort för en god gerning som hjälpt mig i denna ställning. Detta är ändå mitt Element. Då jag från en bal kommer in i mina Idéer är det som då en fisk släppes från Torra Landet i Wattnet. — Tack för allt Watten, käre Love!

Lantlivsplanen torde de båda vännerna ytterligare, jämte mycket annat, ha diskuterat på en gemensam fotvandring till Ströms-

¹ M. LAMM, *Studier i Almquists ungdomsdiktning*, *Samlaren* 1915, sid. 94.

holm och Skinskatteberg i början av augusti, och i september skredo de till en del förberedande praktiska åtgärder för planens förverkligande. Det i julibrevet omtalade torpet var det nu ej fråga om, utan i stället om torpet *Sandvik* vid Mälarfjärden Görväln. Almquist omtalar i brev (^{11/9}), att han inlett förhandlingar med äldermannen Jernström i Stockholm, systerson till torpets innehavarinna, "moster Österlund", och i sällskap med en lantbrukssakkunnig, "den beskedlige Ahlberg", sändes Hazelius från det närbelägna Riddersvik att inspektera stället och avlade (^{21/9}) noggrann rapport i 10 punkter om fullgjort uppdrag. En vecka senare (^{29/9}) skrev Almquist, att han med Jernström ingått "kontrakt med handslag", att torpet skulle stå dem öppet före andra spekulanter. Meningen var, att Ahlberg första året skulle disponera det, medan de båda vännerna hunno "rängera sig i anseende till Stockholmslivet" och dessemellan under Ahlberg som läromästare inhämta "det allmänna i lantekonomin". Just vid denna tid sysslade Almquist som ivrigast med utgivandet av "Manhems-planen" (han omtalade ^{11/9}, att boktryckaren Imnelius åtagit sig att trycka den), och noten om livet som "idealiserad bonde" tillkom vid verkets sista överarbetning säkerligen just med det tilltänkta Sandviksarrendet som bakgrund. Hazelius' entusiasm var obegränsad både för Manhemsbokens utgivande, vilket han tänkte sig som början till en "huvudbatalj", och för torparrendet. Han skrev den 2 november:

Din Sfer är välgörande, jag känner det. Jag andas lifligare der. Det är ett herrligt tecken för Oss båda. Jag ber Gud, att jag alltid måtte få bibehålla samma trofasta tanke om Dig, att *tron på Dig* ej någonsin måtte förkolna i mitt Bröst. — — — Det landtliga Elementet t. ex. intresserar mig egentligast då, när det är en kraftig Andedrägt, jag vet ej hur jag skall säga, en klar himmel, en frisk Wind som blåser kring de betande fåren på den blomstrande Ängen — och utgör ej denna förening Wärt — Broder! Wärt Idyllion.

Kort före sin inflyttning från Riddersvik till staden skrev Hazelius (^{12/11}), att han dagen därpå skulle vandra över till Sandvik för att bese där befintliga inventarier och sedan vid ankomsten till staden lämna Almquist redogörelse för sina iakttagelser. Sedan

försvinner emellertid torpet Sandvik alldeles ur vännernas korrespondens, och man vet ej, när och varföre det rätt långt komna projektet övergavs.

I den livligt korresponderande vänkretsen voro Almquists och Janne Hazelius' planer åtminstone fram på våren 1821 kända. Jonas Wærn frågar i brev Almquist (¹³/₄): "Huru står det nu med edra lantushållningsfunderingar?" Och i samma brev framkastar han första gången tanken på att deras förverkligande kunde förläggas till *Värmland*, att man, om han komme att övertaga faderns bruksegendom Adolfsfors, där skulle kunna "sammanbygga ett svenskt, Värmländskt Idyllion". Almquist omtalade i sitt svar (²⁶/₄), att han för egen del vidhöll sin plan på "lantlig bosättning här i nejden av Stockholm" — Värmlandsprojektet tog han väl för ett löst hugskott och berörde det ej i sitt brev. Om Janne Hazelius upplyste han i ett senare brev till Wærn (³/₇), att denne fått "andra planer" och liksom deras gemensamme vän fänrik Otto von Unge uppgivit tanken på att lämna militärbanan. De ämnade — vilket Almquist gillade — som indelta officerare skaffa sig boställen. Själv markerade han sina bondelivsplaners allvar genom att (från augusti 1821) på lantmannavis i breven skriva sig "Love Carlsson".

Den långa fotvandring uppåt Norrland, Norge och Värmland, som Almquist våren 1821 planerat med Janne Hazelius och Jonas Wærn till sommaren (och som Wærn för att ej oroa sina över Almquists och Hazelius' överspända idéer bekymrade föräldrar avstod att deltaga uti), har ibland uppfattats såsom en tilltänkt spaningsfärd efter lämplig plats för "det idealiserade bondelivets" iscensättande. Vännernas brevväxling visar emellertid, att "Nordmannavandringen" endast avsåg att — som Janne Hazelius skrev till Wærn (¹²/₄) — utgöra "en Cours i Fosterlands Kärleken" och att Almquist, för övrigt under påverkan av sin faders dåliga ekonomi, alltjämt siktade på att åt sig "reglera ett litet inskränkt hem" *norr om Stockholm* (Almquist till Wærn ¹/₈ 1821), något som väl också bäst stämde med hans hemliga förlovning med tjänsteflickan på Antuna. Janne Hazelius fortfor visserligen att i sina brev (särskilt ett till Wærn ⁴/₈) smäda stadslivet och betyga en

“alldeles okuvlig längtan till ett lantligt hem“, men om sambo-sättning på ett torp med Almquist är ej längre tal i breven. Själv vann Almquist under ett Uppsalabesök i februari 1822 hos den yngre lärjungakretsen åtminstone Gustaf Hazelius för lantlivsidyllen, och denne anförtrorde i brev (²³/₂) sin äldre broder, att han börjat få avsmak för sitt tidigare så livligt omfattade ideal, gymnastiken, och efter samtal med Almquist börjat fundera på att inackordera sig hos en bonde i Karlsborgstrakten för att “lära lantväsendet“, samtidigt med att han under ledning av sin svåger Södermark på Wanäs skulle förkovra sig i militära ämnen. Almquists eget beslut var redan oryggligt; efter återkomsten från Uppsala skrev han (²⁸/₂) till Öfverberg:

Detta år skall min fot få fäste på jorden, jag skall absolut skapa ett jordhem, att ej det inre må vanka och ranka.

Vad Janne Hazelius angår, så bidrog hans inblandning i systemen Charlottes av Almquistidéer påverkade brytning med maken, Södermark,¹ att nedstämman hans lynne och tvivla på Almquists “conjugalidées“ snara genombrott till seger i världen, varom kretsen drömt, då Manhemsboken utgavs. Till Wærn skrev han (²⁷/₆ 1822):

Jag gör ej stort räkning på den närvarande Tiden och denna Tanke inger mig mera lugn än förr. Likgiltig för huru några oskyldiga Idéer kunna upptagas af världen önskade jag blott att någonsin kunna erhålla en huslig krets, der de i oskuld och frid kunde få lefva ett obemärkt lif.

I samma modstulna ton skrev J. A. Hazelius ett par månader senare i en för Almquists räkning utarbetad resedagbok i brevform från en fotvandring i Dalarna på tal om att prosten Mellgren i Leksand ej ville bjuda honom på middag, enär han tillhörde “det ungdomsfördärvande Manhemsförbundet“:

Svärmare äro vi, den klicken låter ej mera avtvå sig, den är en evighets-klick. Den kan även göra oss oberoende i vårt handlingssätt. — — — Oss återstår föga annat än att för våra egna personer realisera de idéer, som

¹ Se därom I. SIMONSSON, C. J. L. *Almquists afhandling om Europeiska missnøjets grunder*, *Samlaren* 1919, sid. 69—75.

äro vårt andeliga lif, och för resten tror jag, att jag snart lemnar all förhoppning på utbredande av de taflor, som utgöra vår sällhet. Låt dem heldre ligga orörda till kommande tider.

I förbigående beröras även bondelivsplanerna, och i Leksand nedskrev han i dagboks brevet: "Gud vare lov, att jag känner min Odalbonde lust ständigt tilltaga, ehuru jag ej ännu vet, huru det skall börja". Samma svärmerier voro naturligtvis ej främmande för de yngre i den Almquistiska lärjungakretsen. Öfverberg hade redan sommaren 1821 i brev anförtrott Olde (²⁶/₈): "Jag vill bli idealiserad bonde. Dit sväva nu alla mina önskningsar och mitt hopp". Olde angav (i brev till J. A. Hazelius ²¹/₉ 1822) som sitt ideal "ett Bergshauptmandistrikt att politiskt-prästerligt förestå". Gustaf Hazelius hade samma sommar börjat i Karlsborgstrakten förbereda sig för lantmannalivet.

Närmare sitt förverkligande kommo de i vännernas brev mångomskrivna "idylliska planerna" först hösten 1823. J. A. Hazelius hade våren samma år äntligen på allvar kommenderats till militär tjänstgöring, hela sommaren varit fullt upptagen med fältmättningsarbete i Medelpad och Ångermanland och genom detta verksamma liv kommit ifrån det myckna "mediterandet". Under beröringen med befolkningen där uppe klarnade även hans idéer om "bondelivets idealisering" Det vore, skriver han till Almquist (²⁸/₇), ej "herrska plighet", utan "ett enkelt, trevligt, snyggt, sedligt *bondliv*". En idealiserad bondebänk är ej en träsoffa med dynor, utan en enkel och rentvättad bondebänk, "liksom en idealiserad bondflicka icke är en mamsell, som sjunger illa folkvisor". För detta enkla, oförfalskade bondliv vaknade där uppe i skogsbygderna hans gamla svärmeri:

Jag känner mig färdig att börja i början. Man är väl ett stycke på vägen, då man känner detta på sig. — Hvilken Helhet! Ett helt lif stäldt efter en idé, och en idé som tillika är Universi, som är Religion, ja, detta är just Religion!

I denna stämning företog J. A. Hazelius efter fältmättningsövningarnas slut sin långa ensamma fotvandring upp genom Jämt-

land till Trondhjem och sedan ned genom Norge till Kristiania samt därifrån till Adolfsfors i Värmland, där han gästade Jonas Wærn. Ahnfelt har felaktigt förlagt han ankomst till Adolfsfors till tiden för Almquists Värmlandsvistelse¹ och gjort honom till deltagare för en tid i nybyggarekoloniens liv. I stället var det under detta Adolfsforsbesök som Hazelius och Wærn i samråd utarbetade alternativa förslag åt Almquist för Värmlandsbosättningen, därmed återupplivande det förslag av Wærn från 1821 om "ett värmländskt Idyllion", som Almquist då ej reflekterat på. Almquist hade sedan 1822, i den mån tjänstgöringen i Stockholm det medgivit, sökt ute på fädernegården Antuna förkovra sig i lantmannavärv och på sensommaren 1823 tagit det avgörande steget att avgå från sin kanslistbefattning i ecklesiastikexpeditionen. Alltjämt hade han emellertid sina bondelivsplaner lokaliserade till Stockholms-trakten. Nu var det J. A. Hazelius, som bestämde sig för ett värmländskt nybygge på Wærns egor, och dessa bägge i förening, som uppfordrade Almquist att sälla sig till dem. Wærns brev till Almquist av 1³/11 1823 är upplysande för det rätta sammanhanget med initiativet till "Värmlandskolonien". Han skrev efter Hazelius' avresa:

Af J. Haz., vandringsmannen, har du, som jag hoppas, redan fått veta våra funderingar härstädes. Hvad del du tager deruti beror på dig sjelf att bestämma; hvad vi önska behöfver icke upprepas. Kom och blif vår patriarch — jord skall jag skaffa att bebygga. — — — Ack om du ville slå dig ned med oss! Ingen mer än du och Janne kan tolka huru jag önskar lefva — derföre tror jag att vi önska lefva på samma sätt. Denna trakten har fördelen af att vara aflägsen och alldeles fri från herrskapers och herrgårdars imposition. Derom vet Janne besked.

Från fotvandringen och Värmlandsbesöket återkom alltså Janne Hazelius till Stockholm som för egen del fast besluten att bli nybyggare i Värmland och som bärare av fyra olika projekt för Almquists räkning, om denne ville dit förlägga sina förut vid Upplandsbygden fästa bondelivsplaner, vilka dittills *icke* tyckas ha innefattat bildandet av en hel liten Törnroskoloni av trosförvanter.

¹ A. AHN FELT, *C. J. L. Almquist*, sid. 29.

Almquist slog till, antog vännernas förslag samt flyttade i januari 1824 till Värmland, dit Gustaf Hazelius kort därpå ledsagade hans trolovade. Janne Hazelius däremot, jämte Wærn upphovsman till Värmlandsprojektet, kom aldrig att personligen deltaga i nybyggarlivet. Anledningen därtill var ursprungligen den, att han av ekonomisk omtanke ej ville avstå från de 350 Rdr Banco han kunde förtjäna på ännu en sommars militärtjänstgöring (J. A. Hazelius till J. Wærn ²⁷/₁₁ 1823). Han kom då på den idén att tills vidare sätta brodern Gustaf i sitt ställe — denne hade definitivt tröttnat på militärtjänsten, praktiserat som lantbrukselev hos släktingar på Elfvik i Karlstadstrakten och tänkte sig nu som närmaste framtidsmål en rättare- eller inspektorsplats (Gustaf Hazelius till sin fader Joh. Hazelius, Elfvik ⁴/₉ 1823). Wærn fann emellertid Gustaf Hazelius för oerfaren att vikariera för brodern, och denne beslöt då söka bli fri från militärtjänsten redan på våren (Postscriptum av J. A. Hazelius i Almquists brev till Wærn ⁸/₁ 1824), men uppskovstankarna återkommo, och i april beslöts, att Janne skulle dröja till hösten, då han tänkte gripa sig verket an med Gustaf som medhjälpare. Denne for upp till vännerna för att hos dem tillbringa väntetiden, och fram på sommaren förmåddes genom Almquists förmedling handelsman Hazelius att förskottera Gustaf medel för inköp av en egen jordlott. Därmed blev denne självständig medlem av nybyggarkolonien, men Janne Hazelius blev däremot aldrig "idealiserad bonde". Han hade nämligen under sin andra Norrlandssommar blivit kär och återvände på hösten som hemligt förlovad, och inför det nya ansvar giftermålsplanerna alstrade tvekade han allt mer att taga ut steget. Ännu den 6 december betygade han Almquist sin solidaritet och skrev:

Hvad är det annat vi villja än realisera ett Lefnadssätt, som till sin natur är poesi. Poesien har varit en sak. Wi willja, att sakerna skola bli poesi. Poesien skall flytta från pappersuppsatser ut i Sammanlefnad, Gerningar, Ägtenskap, Uppfostran, hushållning. Så har *jag* åtm. fattat idén, och så tänker *jag* försöka att realisera den.

Men annandag jul skrev han sitt avgörande återkallelsebrev till Almquist. Han omtalade däri nyheten om sin förlovning och fortsatte sedan med lakonisk korthet i satserna:

I Economiskt afseende har det haft den inflytelsen att jag ej kommer till Eder. Jag har ej velat med mina små Ressourcen blottställa mig med en Maka för nöd. Jag är nöjd med litet. Men jag vill hafva nog. — — — Mitt beslut är att ej blottställa mig för Nöd och komma i Beroende. Det förnämsta af våra Idéers realisering har jag alltid ansett för en Hustru och jag är glad att huvudsaken är mig af Gud beskärd.

När Janne Hazelius sände den aldrig fullständiga koloniens "patriarch" detta brev, hade han framför sig en skrivelse från Wærn (Erlingsrud ^{16/12} 1824), vari denne delgav den väntade nybyggarkamraten sina psykologiska erfarenheter från samlevnaden med Almquist:

Om någon av oss låg i sjön, i lifsfara, så vågade *Gustaf* lifvet för att frälsa, det sama gjorde *Du* och *Jag*, i sanning; men om *Love* gjorde det — vet jag ej. Detta är ej sagdt i ond mening, men till upplysnings vinnande.

Wærn lämnade på nyåret 1825 kolonien och bosatte sig för en tid i Stockholm. I maj samma år delgav han J. A. Hazelius sitt slutintryck av samvaron med Almquist:

Hvad *Love* beträffar, så är det mitt hopp, att vi icke en gång i rummet för alltid äro skiljda. Men i afseende på den tid vi nu i Wermland sammanvarit, kunna vi just qvitta våra pretentioner eller efterräkningar. Hvad sökte vi? Jag sökte en lärare, en *mästare* i människans stora allmänna intressen och en *vän* i de enskilda; efter min erfarenhet war L. under denna tid ingendera. Han sökte en lärjunge efter *sitt* sinne, en måhända subordinerande vän — och fant troligen ingendera. Vi äro således qvitt.

Slutbeskedet om koloniens jämmerliga upplösning fick Janne Hazelius i ett brev från sin broder, den genomärlige idealisten *Gustaf* (Graf ^{24/8}). Denne omtalade, att Almquist under *Gustaf* Hazelius' tillfälliga frånvaro rest ifrån alltsammans utan att ens enligt löfte på förhand rådgöra sig med *Gustaf*. Han tillade:

Då jag flyttade hit, var det ej Jösse härad och Köla socken som var så lockande, utan den säkra förhoppningen, att med tiden flere vänner och ungdomsbröder här skulle samlas, och att vi här skulle realisera ett lefnads-sätt, som närmare Hufvudstaden skulle möta för många svårigheter. Ensam var det aldrig min tanke att bo här. Då nu Jonas, som man så mycket litat på i alla tider, flyttat och äfven Lowe *för alltid* (ty han kommer aldrig hit mer), så vore det bra löjligt, om jag skulle stadna längre.

Dessa desillusioner på nära håll besparades Janne Hazelius genom hans beslut julen 1824 att "backa i tid". Måhända påverkades han därvid av ett visst rudimentärt tvivel på Almquist som nybyggarkamrat, ett tvivel av samma slag som Wærn nyss förut antytt. Sannolikare är dock att han, förutom av tanken på sin blivande hustrus ekonomiska trygghet, bestämdes av ett efter meditationsåren framträdande praktiskt sinne, som ej längre kunde tillfredsställas enbart av de Almquistska lärorna och den forna lärjunga-extasen. Han antyder det själv halvt ursäktande i ett brev till Almquist den 15 maj 1825:

Hvad planen för mitt Lefnadssätt angår, så är den i korthet: att emellan speculation, contemplatift lif och yttre arbetslif önskar jag hafva något föremål *tillika* för min verksamhet, för omtanke, för *nytt*a. Ty det förra Elementet (contemplation, Rot-Lifvet) är ej så hos mig öfvervägande att jag dermed *ensamt* kan göra *nytt*a. Något lagom stort landtbruk skulle mycket roa mig.

I samma brev medger Janne Hazelius, att han ej fattat bondelivsplanen så "vid roten" som Almquist — "av det enkla skäl", skriver han blygsamt, "att jag Gunås, ej hör till Rotindividualiteterna i Livet". Till dem hörde nog i många avseenden C. J. L. Almquist, men när han från teoretisk förkunnelse skulle övergå till praktiskt förverkligande av den stora planen på "det högsta lefnadssättet", så framträdde hos honom föga av den gedigna helgjutenhet, som skulle ha anstått en "Rot-Individualitet".